

прийнята Х з'їздом РКП(б) на початку 1921 року. Неп передбачав орієнтування економіки «воєнного комунізму» на ринок і торгівлю; дальший розвиток промисловості на основі її електрифікації; заміну продрозверстки натуральним податком; підриг соціальної бази злочинності взагалі та інше, а також в цей період значно пом'якшилися методи «червоного терору».

В усіх сферах життя держави насаджувалася адміністративно-командна система, здійснювався силовий тиск на суспільство взагалі [2, с. 171–172].

Уже на Х з'їзді РКП(б) (8–16 березня 1921 року) розглядалося питання щодо реорганізації армії. У зв'язку зі скороченням армії і необхідністю підвищення її бойового рівня приймається рішення щодо звільнення армії від трудових завдань [3, с. 375–379].

На наступному з'їзді, ХІ з'їзді РКП(б) (27 березня — 2 квітня 1922 року) на розгляд було винесено питання щодо зміцнення Червоної армії. Передбачалося встановлення визначеної чисельності армії на 1922 рік; встановлення твердого бюджету, з урахуванням чисельності армії і потребою військової техніки; скорочення зовнішніх нарядів. Ці положення розповсюджувалися і на Червоний флот [4, с. 529–530].

В травні цього ж року РРФСР приймає перший Кримінальний кодекс, його положення про військові злочини були «продубльовані» кримінальними кодексами інших республік, зокрема і Кримінальним кодексом УРСР, який набирав чинності з 15 вересня 1922 року [5, с. 564].

Військові злочини були виділені у розділі VII (ст.ст. 200–214) КК УССР 1922 року. Розділ містив 15 статей, які не мали ще назв.

В статті 200 КК УРСР 1922 року вперше було сформульовано загальне поняття військового злочину. Це дії проти встановленого законом порядку несення військової служби та виконання озброєними силами Республіки свого призначення [5, с. 589].

Суб'єктами військових злочинів кримінальний закон визначав військово-службовців Червоної армії та флоту.

Кримінальний кодекс виділяв наступні групи військових злочинів: 1) проти порядку підлеглості (ст.ст. 201–203); 2) проти порядку проходження військової служби (ст.ст. 204–206); 3) проти порядку користування військовим майном та його зберігання (ст. 207); 4) проти порушень правил вартової служби (ст. 208); 5) військові службові злочини (ст. 209); 6) проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій (ст.ст. 210–214).

Найбільш розповсюдженими військовими злочинами в Червоній армії були: відлучка; марнотратство; порушення статуту караульної служби; посадові злочини. За ці злочини кримінальний закон передбачав більш суворі покарання [6, с. 192–194.].

Так, з матеріалів судової практики деяких військових трибуналів було виявлено неправильне застосування ст. 204 КК, яка передбачала втечу, тобто самовільне залишення військовим службовцем частини або місця служби з метою ухилення від несення військової служби. За такий злочин як втеча і самовільна відлучка на практиці дуже часто виникали протиріччя щодо ви-

несення вироку. Якщо військовослужбовець залишив військову частину не більше як на 6 діб, то такі дії повинні кваліфікуватися як самовільна відлучка. Покарання в даному випадку повинно призначатися в дисциплінарному порядку. В тому випадку якщо втікач добровільно з'явився до військової частини в строк до 6 діб, то ці дії повинні кваліфікуватися за ст. 205 КК [7, с. 352–353.].

У зв'язку з неправильною кваліфікацією деяких злочинів за статтями КК, неодноразово пропонувалося внести зміни до ст. 204 КК РРФСР щодо зменшення строку самовільної відлучки [8, с. 727].

Хотілося б ще сказати кілька слів щодо кваліфікації злочинів за ст. ст. 205, 206 КК УРСР 1922 року.

Слід зазначити, що дезертирство в досліджуваний період було найбільш розповсюдженим явищем. Військові трибунали були настільки перевантажені розглядом справ такого роду, що практики і вчені пропонували вирішити цю проблему. Вважалося, що застосування санкції за ст. 205 КК не потребувало спеціальних знань, тому розгляд справ такого роду пропонувалося передавати на розгляд місцевих судів. Що в свою чергу не заважало б державі здійснювати свою політику щодо боротьби з дезертирством [9, с. 100–101.].

На практиці при розгляді справ про дезертирство виникали спірні питання при кваліфікації. Критикувалася позиція вчених, які відносили дії, вчинені військовослужбовцем відповідно до ст. 206 КК виключно в момент перебування на території військової частини, але якщо ці ж діяння вчинені за межами військової частини, то кваліфікували за ст. 205 КК. Як зазначав Поляков Л., при такій кваліфікації не було враховано основної мети: ухилення від несення військової служби [10, с. 496–497.].

При кваліфікації дій військовослужбовця за ст. 206 КК на практиці неодноразово виникали помилки. Наприклад, якщо військовослужбовець не бажає служити в рядах армії і йому видали фальшиве свідоцтво медичної комісії, завдяки якому він отримує безстрокову відпустку. В даному випадку ці злочинні дії можна було кваліфікувати за ст. 206 КК, так і за ст. 205 і ст. 189 (підробка документів) КК [11, с. 375.].

Що стосується ст. 189 КК, то в даному випадку виникало питання, чи взагалі можна було кваліфікувати даний злочин за цією статтею. Оскільки ст. 189 Кримінального кодексу УРСР 1922 р. знаходилася в розділі майнових злочинів.

При призначенні покарання за військовий злочин відповідно за ст. 206 КК пропонувалося обов'язково враховувати особу підсудного. Хоч норма визначала однакове покарання до суб'єкту злочину: чи це рядовий червоноармієць, чи особа командного складу [12, с. 982].

Також слід зазначити, що на практиці неодноразово виникало питання щодо правильної кваліфікації військового злочину за ст. 207 (марнотратство) і ст. 208 (порушення військовослужбовцями правил статуту вартової служби та окремих наказів та розпоряджень) КК УРСР [13, с. 846.].

В період непу досить розповсюдженим явищем була партизанщина, тому бажання влади позбутися такого явища, а також невиконання бойових наказів

військовослужбовцями, стали головною причиною запровадження законодавцем ст. 210 (самовільне відхилення військового начальника від даної диспозиції чи іншого розпорядження, відданого для бою, здача ним ворогові доручених йому загонів, фортеці або військового корабля) КК РРФСР і УРСР 1922 року [14, с. 50–51.].

Стаття 210 КК УРСР 1922 р. побудована була досить невдало, оскільки вона передбачала три різні за своїм характером і значенням злочини: 1) свавільне відхилення військового начальника від даної йому диспозиції чи іншого розпорядження, відданого для бою; 2) здача ним ворогові доручених йому загонів, фортеці або військового корабля; 3) знищення або доведення до непридатності фортеці, корабля, гармат, склепів зброї, продовольчих припасів та інших речей, що належать до засобів ведення війни [15, с. 37–38].

Щодо покарання за цей склад злочину, то кримінальний закон передбачав занадто м'який вид покарання (від 1 року до 10 років ув'язнення) [16, с. 44].

В 1924 році ст. 210 КК РРФСР не мала свого практичного застосування. А. Андрієвський відмічав, що її існування в такому вигляді було невдалим, тому і виникали суперечки відносно застосування цього складу злочину [17, с. 1053–1056].

Стаття 28 Кримінального кодексу УРСР 1922 року передбачала «... коли по виняткових обставинах справи суд переконується в необхідности визначити за сіб покарання низче низчого ступеню покарання...» [5, с. 565].

Малкіс В. пропонував переглянути санкції статей КК про військові злочини і внести відповідні зміни, щоб дійсно застосування ст. 28 відбувалося у виняткових обставинах справи [18, с. 864–866].

Що стосується системи покарань за військові злочини, то згідно КК УРСР 1922 року передбачалось застосування наступних видів покарань: до основних відносилися — найвища міра покарання (розстріл); позбавлення волі з суворою ізоляцією або без неї (від 6 місяців до 10 років); правила дисциплінарного статуту (при пом'якшуючих обставинах); до додаткових — конфіскація майна (часткова або повна).

Поштовхом для подальшого розвитку кримінального законодавства щодо військових злочинів, як союзного, так і республіканського, стало рішення про об'єднання в Союз Радянських Соціалістичних Республік. Це питання було розглянуто 11 грудня 1922 року на Пленумі ЦК КП(б)У [19, с. 361].

Після того, як було прийнято «Основні начала кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік», по всій території СРСР запроваджувалися єдині принципи кримінального законодавства [19, с. 467].

Окрім цього, для забезпечення єдиної кримінальної політики щодо військових злочинів СРСР було прийнято «Положення про військові злочини» від 31 жовтня 1924 року.

В статті 1 «Положення про військові злочини» 1924 року визначалося поняття військового злочину, окрім цієї норми нове положення містило ще 18 статей. Характерно, що дані статі, як і попередні кримінальні закони, не отримали назв.

«Положення про військові злочини» було доповнено новими складами військових злочинів (ст. 18 «Протизаконне насилля над цивільним населенням, вчинене в воєнний час або в бойовій обстановці»; ст. 19 «Протизаконне використання начальником свого підлеглого для обслуговування особистих потреб начальника або його сімейства» та ін.) [20, с. 390].

«Положення про військові злочини» 1924 року надало військовим злочинам загальносоюзного значення. Червона Армія була єдиною, тому і виникла необхідність щодо забезпечення всіх військових судів єдиними нормам про військові злочини. Відповідно до ст. 1 Положення про військові злочини 1924 року, як і ст. 200 КК, під військовим злочином розумівся злочин проти встановленого порядку несення військової служби. Це поняття співпадало з поняттям військової дисципліни (встановлений законом порядок в армії) за дисциплінарним статутом РСЧА. Суб'єктами військових злочинів могли бути військовослужбовці, а також прирівняні до них особи [21, с. 79–88].

Відповідно норми кримінальних кодексів всіх союзних республік повинні змінитися у відповідності до Положення про військові злочини 1924 року. Так, Ульріх В. визначив деякі відмінності між КК РРФСР і новим Положенням 1924 року. По-перше, в Положенні дається більш точне визначення поняття військового злочину. По-друге, суттєва відмінність полягала в більш коректному визначенні поняття: втеча, самовільна відлучка, а також відрізнялися санкції за такий військовий злочин, як втеча. По-третє, суттєва різниця між старим і новим законом стосується ст. 209 КК і статті 12 «Положення про військові злочини», де уточнюється термін «військовий начальник», замінивши його прийнятими в армії словами «командний, адміністративно-господарський і політичний склад». По-четверте, редакція ст. 16 «Положення про військові злочини» давала достатньо правильне поняття військового шпionажу. По-п'яте, на відміну від Кримінального кодексу УРСР 1922 року Положення про військові злочини 1924 року було доповнено новими статтями 18, 19. Стаття 18 про протиправне насилля над цивільним населенням, вчинено військовослужбовцями в воєнний час або в бойовій обстановці, і стаття 19 щодо протизаконного використання керівником свого підлеглого для особистих потреб керівника та його сім'ї [22, с. 1473–1474].

Також виникало питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності допризовників, оскільки в ст. 4 закону про обов'язкову військову службу говорилося, що «обов'язкова військова служба» складалась з: а) допризовної підготовки; б) дійсної військової служби; в) знаходження в запасі [23, с. 109–111].

Матеріальні статті положення про військові злочини застосовувалися на основі процесуальних норм КПК різних республік. Вироки про неправильне застосування статей положення про військові злочини направлялися в касаційні інстанції окремих республік [24, с. 525–526].

На практиці частіше всього до засуджених військовослужбовців застосовувалися такі міри покарання, як позбавлення волі і конфіскація майна [25, с. 81].

Таким чином, в досліджуваній період було прийнято перший Кримінальний кодекс УРСР 1922 року, який визначив поняття військового злочину, їх

різновиди та покарання. Це було викликано необхідністю систематизувати норми права для регулювання відповідних відносин. Для забезпечення єдиної кримінальної політики щодо військових злочинів СРСР було прийнято «Положення про військові злочини» від 31 жовтня 1924 року. Воно було доповнене новими складами військових злочинів. Що стосується санкцій за військові злочини, то якихось радикальних змін не відбулося. Введення в дію «Положення про військові злочини» 1924 року привело до впорядкування понять в законодавстві СРСР і УРСР.

Література

1. Огляд даних судової статистики про роботу місцевих та апеляційних судів України в 2006–2010 рр.: [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://court.gov.ua/sudova_statystyka.
2. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемпученко (голова редкол.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1998. — Т. 4 : Н–П. — 2002. — 720 с.
3. X съезд РКП(б) 8–16 марта 1921 г. // Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). Т. 2. 1917–1922. — 9-е изд., доп. и испр. — М. : Политиздат, 1983. — 606 с.
4. XI съезд РКП(б) 27 марта — 2 апреля 1922 г. // Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). Т. 2. 1917–1922. — 9-е изд., доп. и испр. — М. : Политиздат, 1983. — 606 с.
5. Про надання чинності Кримінальному кодексу УРСР від 23 серпня 1922 року : постанова ВЦВК // ЗУ УССР. — 1922. — № 36. — Ст. 553.
6. Орловский С. Карательная политика в Красной армии / С. Орловский // Еженедельник советской юстиции. — 1925. — № 8. — С. 192–194.
7. Никитченко М. Из судебной практики о ст. 204-й Угол. Код. / М. Никитченко // Еженедельник советской юстиции. — 1924. — № 15. — С. 352–353.
8. Халецкий А. Самовольная отлучка в терчастях / А. Халецкий // Еженедельник советской юстиции. — 1924. — № 31. — С. 727.
9. К. П. О подсудности ст. 205 Угол. Код. / К. П. // Еженедельник советской юстиции. — 1924. — № 5. — С. 100–101.
10. Поляков Л. Еще о ст. 205 и 206 Угол. Кодекса / Л. Поляков // Еженедельник советской юстиции. — 1924. — № 21. — С. 496–497.
11. Коннов. Ст. 206 Уголовного Кодекса / Коннов // Еженедельник советской юстиции. — 1924. — № 16. — С. 375.
12. Никитченко М. Ст. 206 УК и комсостав / М. Никитченко // Рабочий суд. — 1925. — № 23–24. — С. 982.
13. Иодковский. Применение ст. 208 Уг. Код. / Иодковский // Еженедельник советской юстиции. — 1925. — № 23. — С. 846.
14. Какурин Н. Частный почин и ст. 210 уголовн. кодекса / Н. Какурин // Военный вестник. — 1923. — № 22. — С. 50–51.
15. Самсон. Еще о статье 210 / Самсон // Военный вестник. — 1923. — № 31. — С. 37–38.
16. Симонович Л. Вокруг 210 статьи Уг. кодекса / Л. Симонович // Военный вестник. — 1923. — № 38. — С. 44.
17. Андриевский А. 210-я статья Уголовного Кодекса / А. Андриевский // Еженедельник советской юстиции. — 1924. — № 44. — С. 1053–1056.
18. Малкис В. Пределы применения ст. 28 Уг. Код. по воинским преступлениям / В. Малкис // Еженедельник советской юстиции. — 1925. — № 24. — С. 864–866.
19. Історія держави і права Української РСР : В 2 т. / Ред. кол. Б. М. Бабія та ін. — К. : «Наукова думка», 1967. — Том. 1 : 1917–1937 рр. — 669 с.
20. Положение о воинских преступлениях // Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства СССР. — 1924. — № 24. — Ст. 207.

21. Канн В. Воинские преступления по новому «Положению» о них / В. Канн // Право и жизнь. — 1925. — № 4–5. — С. 79–88.
22. Ульрих В. О воинских преступлениях / В. Ульрих // Рабочий суд. — 1925. — № 39–40. — С. 1473–1474.
23. Суслов Г. Как увязать два закона / Г. Суслов // Ежедельник советской юстиции. — 1926. — № 4. — С. 109–111.
24. Данченко. Как увязать два закона / Данченко // Ежедельник советской юстиции. — 1926. — № 4. — С. 525–526.
25. Копии приговоров Революционного военного трибунала 6-го стрелкового корпуса г. Одессы // Державний архів Одеської області. — Ф. 5061. — Оп. 1. — Спр. 44. — 81 арк.

Анотація

Шершенькова В. А. Особливості розвитку законодавства про військові злочини в УРСР в період з 1921 по 1924 роки. — Стаття.

В даній статті досліджено один з основних етапів розвитку законодавства про військові злочини в Українській Радянській Соціалістичній Республіці. Зроблений порівняльний аналіз розділу VII про військові злочини Кримінального кодексу УРСР 1922 року та Положення про військові злочини 1924 року. Визначені поняття, система військових злочинів та покарання за них, а також історичне значення цього етапу розвитку законодавства про військові злочини в УРСР.

Ключові слова: військовий злочин, військово-кримінальне законодавство, кримінальне право, покарання, Українська Радянська Соціалістична Республіка.

Аннотация

Шершенькова В. А. Особенности развития законодательства о военных преступлениях в УССР в период с 1921 по 1924 годы. — Статья.

В данной статье исследован один из основных этапов развития законодательства о военных преступлениях в Украинской Советской Социалистической Республике. Сделан сравнительный анализ раздела VII о военных преступлениях Криминального кодекса УССР 1922 года и Положения о военных преступлениях 1924 года. Определены понятие, система военных преступлений и наказания за них, а также историческое значение этого этапа развития законодательства о военных преступлениях в УССР.

Ключевые слова: военное преступление, военно-уголовное законодательство, уголовное право, наказание, Украинская Советская Социалистическая Республика.

Summary

Shershenkova V. A. Peculiarity development of legislation about soldiery crimes in Ukraine in a period from 1921 for 1924 years. — Article.

In this article one of the basic stages of development of legislation is investigational about soldiery crimes in Ukrainian Soviet Socialistic Republic. The comparative analysis of section VII is done about the soldiery crimes of the Criminal code of UKRAINE 1922 years and Statute about soldiery crimes 1924 years. A concept, system of soldiery crimes and punishment, is certain for them, and also historical value of this stage of development of legislation about soldiery crimes in UKRAINE.

Keywords: military crime, viyskovo-kriminal'ne legislation, criminal right, punishment, Ukrainian Soviet Socialistic Republic.